

Bölüm 4

TARİH ÖNCESİ SAVAŞ VE ÇATIŞMANIN ARKEOLOJİK VE ANTROPOLOJİK YANSIMALARI

Metin DORA¹

SAVAŞ VE ÇATIŞMANIN KURAMSAL TARTIŞMASI

İnsanlık tarihi boyunca savaşların yapıldığına ve bunların insanlar, toplumlar üzerindeki yıkıcı sonuçlarına dair şüphe olmamasına rağmen savaşların yapılıp yapılmadığı veya kökenleri tartışmalı bir konu olmuştur (Keeley, 1996). Tarihi zaman, insanların var olduğu iki milyon yıldan fazla sürenin yarısından daha azını temsil etmektedir. Bu noktada aslında tarihöncesinin dünyanın bazı bölgelerinde çok yeni sona erdiğini ve bazı bölgelerde uygarlıktan uzak kabile düzeninin hala mevcut olduğunu da unutmamak gerekir. Hem insanlığın bu uzun tarihi hem de yakın zamanlardaki kabileler antropoloji biliminin odak noktasını oluşturmaktadır. Bu odağı arkeoloji ve etnografya devam ettirmektedir.

Arkeolojide olduğu gibi, savaş antropolojisinde de Otterbein (1973), savaş verilerinin göz ardı edildiğini veya bastırıldığını ileri sürmektedir. Antropoloji savaşın kolektif, toplumsal ve genellikle kültürel olarak inşa edildiğini ileri sürmektedir (Bossen, 2006, s.89). Arkeolojik çalışmaların aksine antropoloji disiplini, savaşı, 1850-1920 gibi erken bir tarihte inceleme konusu yapmıştır (Otterbein, 2000). Savaş, antropolojide (Steward, 1955; Harris, 1969; Engels, 1884; Helbling, 2006) güçlü bir bilgi temeline dayalı olarak ortaya çıkmış ve bu, bugün bizim için çok az toplumun savaşız olduğunu, ancak diğer yandan önemli istisnaların var olduğunu belgelemiştir (Helbling, 2006, s.113). 1960 ve 1980 yılları arasında antropolojik savaş çalışmalarında belirgin bir artış meydana gelmiş (Otterbein, 2000) ve 1990'lara kadar alan çalışmasına dayalı etnografiler, savaşın nedenleri ve etkilerinin analizleri ile devam etmiştir (Vandkilde, 2014, s.9). Antropoloji alanında ilkel savaş araştırmalarına bakıldığında savaş ve savaşın kökeni ile ilgili ortak bir kabul olmadığı aşıkardır ancak yakın dönem antropolojik çalışmalarda belirgin olan iki özellik Otterbein tarafından ortaya koyulmuştur. Bunlardan ilki; savaşın sebep ve sonuçlarını birlikte açıklayan

¹ Arş. Gör., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, metindora@mku.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-9623-8598

savaş antropolojisidir. İkincisi ise; savaşın insan doğasının bir karakteristiği olup olmadığıdır (Otterbein, 1999, s.802). Savaş antropolojisi teorisinde; savaşın toplumsal faktörlerle ilişkili olduğu kabulü bulunmaktadır. Teori, Neolitik dönemle yerleşik hayata geçen toplumlardaki nüfus değişimleri kıt olan kaynakların dengesiz tüketiminin; insanları kaynaklara erişim ve sahip olma konusunda tetikleyebileceği ve sonucunda savaşa sürükleyebileceği iddiasındadır. Elbette teori nüfus hareketlerinin savaş için tek belirleyici olmadığını, bunun yanı sıra kaynak kapasitesi, tarım, ticaret ilişkileri ve yaşanan ani ekolojik değişimlerin de önemli bir payı olduğunu savunmaktadır (Guilaine ve Zemmit, 2005, s.32). Temelde kaynağını evrimsel düşünceden alan “Gelişimsel Teori” ise; savaşı bir süreç olarak kabul ederken (Selover, 2015, s.19), Pasifist prehistoryanlar da savaşın içgüdüsel bir eğilim olmadığını ve temelinde çevresel faktörlerin olduğu kabulündedir (Sponsel,1996, s.6).

İki disiplinin tarih yazımları arasında farklılıklar çarpıcı olsa da benzerlikler de bulunmaktadır. Savaşa yaklaşımlarının tarihinde antropoloji ve arkeolojinin her ikisi de diğerinin ikna edici mitlerinden etkilenmiştir ancak gerçekçi bileşen antropolojide her zaman daha büyük ölçüde yer tutmuştur. Bunun nedeni iki disiplinin, insan yaşamına erişimlerindeki metodolojik farklılıklarla bağlantılı olabilir. Antropolojide, savaşın daha kesin, daha analitik şekilde ele alınması, son zamanlarda arkeoloji için geçmişte savaşın doğasına ilişkin ek anlayışlara bir kapı açabilecek önemli değişikliklere sebep olmuştur. Son yirmi yıl boyunca antropoloji, savaşçıların, sivillerin ve kurbanların eylemlerini, deneyimlerini, güdülerini ve duygularını anlama ile ilgilenmiştir. Daha yakın zamanlarda, birleşik bir etnografik ve tarihsel perspektiften Warnier (2011), savaşmanın sadece savaşçının özneliği açısından ele alınabilecek kadar aşırı bir insan deneyimi olduğunu savunmuştur. Ayrıca, kendisinin de iddia ettiği gibi, geçmişteki belirli bir savaş hakkında mümkün olduğunca gerçek bir kavrayış elde etmek için bunu gerçekten orada bulunan kişiler tarafından nasıl deneyimlendiğinin, duyguların ve bedensel hareket-ışaretlerin dikkatle incelenmesi gerektiği konusuna da vurgu yapmıştır. Arkeoloji ise savaşçıyı genellikle oldukça idealize edilmiş bir versiyonda vurgulamış ve savaşçılara çok az atıfta bulunmuştur (Vandkilde, 2014, s.10).

Hobbes ve Rousseau'nun felsefi ekolleri arasındaki şiddetin kökenlerine dair görüş farklılığı, insan doğasının bir parçası ve daha sonra, özel mülklerin ortaya çıkışı ile gelen tarihsel bir dönüm noktası olarak tanımlanır. Bu bağlamda Hobbes'a göre; “savaşın en önemli nedenleri insan doğasında ve davranışında yatar. Hobbes'un doğa durumunda insanlar sefil bir yaşam sürerler, “öldürecek kadar güçlü, güvenli olabilmek için çok zayıftır. Sonsuz arzular, sınırsız tutkular

ve bir güç mücadelesi içindedir. İnsanlar doğadan eşittir ancak eşitsizlikten güvensizlik, güvensizlikten ise herkesin herkese savaştığı bir savaş ortamı doğar. Bu nedenle insan sürekli bir ölüm korkusu içindedir. İnsanlar Hobbes için temel çatışma nedenleri olan yarışma, güvensizlik ve şeref adına her zaman kavga etmeye, birbirlerinin topraklarını istilaya hazırdır. Fakat "... herkes olabildiği kadar korkunun pençesinden uzak olarak ve güvenlik içinde yaşamak ister. Bu onları egemenle, Leviathan'la bir sözleşme yapmaya zorlar" (Yalvaç, 2007, s.129-131). Hobbes; insanlığın doğal durumunu birbirleriyle savaşmak olarak tasavvur eder ve insanların sürekli yalnız, yoksul, kötü ve vahşi olarak yaşamlarını sürdürdüklerini ileri sürmüştür. İnsanların bu savaş durumundan ancak merkezi bir otoritenin yönetimini kabul ettiklerinde ve özgürlüklerinden büyük oranda vazgeçtiklerinde kurtulduklarını kabul etmektedir. Hobbes hiçbir zaman insanların doğuştan zalim veya şiddetli olduğunu ya da biyolojik olarak başkalarına hükmetmeye yönlendirildiğini iddia etmemiştir. Savaşın sosyal koşullarla ilgili olduğunu insanların ihtiyaçları, arzuları ya da eşitlik gibi durumların bir sonucu olduğunu, bu durumun bir anlaşma ya da merkezi bir kurum tarafından yapılandırılabilceğini ileri sürse de buradaki temel argümanı insanlığın doğal durumunu barış değil savaş olarak kabul etmesidir (Keeley, 1996, s.4).

Rousseau, Hobbes gibi insanlığın doğal eşitliğini kabul etmesine rağmen insanların doğal durumlarında, akılları tarafından değil, tutkuları tarafından yönetildiklerini ve özel mülkiyetin, kurumların olmadığı bir dünyada bu tutkuların kolayca ve barışçıl bir şekilde tatmin edilebileceğini savunmuştur. Doğa koşullarında şiddete yönelik herhangi bir eğilimin, insanın doğuştan gelen merhameti veya sonradan kazanılan merhameti tarafından bastırılacağını, merhametin ancak evliliğin, mülkiyetin, eğitimin, toplumsal eşitsizliğin var olduğunda etkisini yitireceğini ileri sürmüştür. Hobbes'a, aslında "hiçbir şey insandan daha yumuşak olamazken", "insanın doğal haliyle acımasız olduğu sonucuna vardığı" için eleştiride bulunmuştur". Savaşın, ancak insanların kendilerini doğa yasalarından ziyade yapay yasalarla ayrı toplumlar halinde örgütlediklerinde ortaya çıktığını savunmuştur. Bireye özgü bir duygu olan şefkat, toplumlar büyüdükçe ve çoğaldıkça yavaş yavaş etkisini yitirmiş, devletler savaşırken tek bir çatışmada, insanların doğal bir durumda yaşadığı tüm çağlarda hiç işlenmemiş olandan daha fazla cinayet ve "korkunç düzensizlik, kargaşa" ortaya çıkmıştır (Keeley, 1996, s.7).

Rousseau'ya göre ise; savaş durumu insanın o "ilk günahının" sonucu, Tanrı'nın arzusu ya da Hobbes'da olduğu gibi değil, toplum insanın doğasını bozduğu

için ortaya çıkar; kötülüklerin sorumlusu insan değil, toplumdur. Rousseau; insanın doğa durumundan “*de facto*” ya da siyasal yaşam öncesi topluma geçişini, “insanlığın durumu” “özel mülkiyetin gelişmesi” doğanın zorlamaları, artan bir nüfusun artan ihtiyaçları gibi” somut durumlarla açıklamaktadır. Rousseau’ya göre insan, doğa durumundaki cehalet ve masumiyet durumundan çıkarak, emeğinin değerini ve işbirliğinin faydalarını anlamaya başlamıştır.

Savaş hakkındaki antropolojik tartışmalar, bir yanda kültürel ekoloji ile kültürel materyalizm, diğer yanda çeşitli karşıt görüşler, savaşı antropolojide daha geniş bir teorik tartışmanın bir parçası yapmıştır. Kültürel materyalizm, çoğu kültürel uygulamanın yaşamın maddi koşulları, ekoloji, teknoloji, demografi ve ekonomiyi referans kılarak açıklanabileceğini öne sürer. Antropolojik kültürel materyalizme karşı çıkanlar, toplumsal dinamiklerin bağımsız alanlarına gönderme yapan açıklamaları tercih ederek bu önermeyi reddederler. Materyalist bakış açısı savaşın uyarlanabilir sonuçlarına odaklanmaktadır. Erken materyalist görüşlerden biri, savaşın insan popülasyonlarını mevcut kıt kaynaklarla, özellikle üretken topraklarla daha iyi bir dengeye getirmek için yeniden dağıttığı veya kontrol ettiği iddiasındadır. Ayrıca, kıt kaynaklar üzerindeki artan nüfus baskısı ile savaşın yoğunlaşması gerektiği vurgusundadırlar. Savaşanlar bu maddi sebeplerin farkında olabilir veya olmayabilirler ama kabile savaşının ortak bir sonucu, savaşa dahil olan taraflardan birinin, diğer tarafın toprak, hayvancılık, emek gibi üretim araçlarından elde etmesi şeklindedir (Harris, 2001).

Bariş, temel maddi ihtiyaçların şiddet içermeyen yollarla karşılanabilmesi durumunda toplumların geri durduğu bir durumdur. Bu tür bir teori, Rousseau’nun, ilkel insanın yalnızca aç olduğu zaman başkalarına düşman olduğu iddiasını basitçe açıklamasına rağmen materyalistler hiçbir şekilde tamamen Rousseau’cu değildiler ve kabile savaşının yüksek zayıt oranlarına neden olabileceğini ileri sürmektedirler. Gerçekten de R. Carneiro ileri sürdüğü “Sınırlama teorisi” ile savaşın toplumsal evrimde, özellikle de devletlerin gelişmesinde kilit bir rol oynadığını, kıt kaynaklar üzerinde artan nüfus baskısını savunmuştur (Carneiro, 2012, s.6). Carneiro, toplumların rekabetinde savaşın rolüne özel bir vurgu yaparak toplumlar savaştığında, doğal seçilimin kültürel eşdeğerinin devreye girdiğini ve toplumlar rekabet ettikçe, daha az uyum sağlayanların, rekabete dayanabilecek en iyi olanların gerisinde kalacağını ileri sürmektedir. Bu iddiaya iki türlü itiraz bulunmaktadır. Birincisi, rekabet eden grupları tanımlamanın mümkün olmayabileceğidir. İkincisi ise, bu tür durumlarda şiddetin aksine gerçek bir rekabet halinin gerçekten var olamayacağıdır.

Birçok anti-materyalist, bireyler arasındaki anlaşmazlıkları gruplar arasındaki savaşa dönüştüren ya da barışın kurulmasını ve sürdürülmesini zorlaştıran sosyal özellikler üzerinde, başka biçimsel nedenlere odaklanmıştır. Bu anlayış Neo-Hobbesçu bir yaklaşımdır, çünkü ilkel savaşın özellikle devlet ve benzeri kurumların yokluğundan kaynaklandığını bireylerin, savaştan karmaşık bir toplumda hayatta kalma dışında bir şey kazanmadığını savunurlar. Örneğin, Hallpike (1973, s.469), devlet dışı toplumların “diğer nedenlerin yanı sıra, savaştan herhangi bir fayda elde ettikleri için değil, herhangi bir merkezi otoritenin yokluğunda sonsuza kadar savaşmaya mahkûm oldukları için savaştıklarını” ileri sürmektedir.

Neo-Hobbesçular, savaşçılar tarafından elde edilen ganimetin, geniş toprakların savaşın nedenleriyle hiçbir ilgisi olmadığını, her zaman olmamak kaydıyla sadece sonuçlarından biri olabileceğini ileri sürerler. Gerçekten de Neo-Hobbesçular, savaşa hükmedecek veya onu bastırarak güçlü bir otorite yoksa çeşitli sosyal ve ideolojik faktörlerden savaşma potansiyelinin her zaman olacağını ve dolayısıyla savaşı kalıcı bir sosyal durum olarak görürler. Buna ek olarak bu yaklaşımı savunanlar, devlet öncesi savaşı çok sık görülen bir durum olarak ve devlet öncesi varoluşun gizli bir koşulu olarak da görürler. Materyalistler; toplumlarda merkezi otoritelerin arttıkça savaşın daha sık ve daha korkunç hale geldiğini tıpkı Wright ve Turney-High gibi kabul etmektedirler.

Neredeyse tüm bu argümanların temel odak noktası: Savaşın sebebi nedir? Savaşla ilgili materyalist ve anti-materyalist okullar arasındaki bu tartışmalar, antropologlar arasındaki daha büyük bir teorik savaşın yalnızca bir kanadını temsil eder. Yaygın kutuplaşma nedeniyle, her iki taraf da kendi tercih ettikleri teorilerin savaşı açıklamak için yeterli olduğunu iddia etmiş ve diğer tarafın hipotezlerine başvurmanın gereksiz olduğunu iddia etmiştir.

Bu tartışmalardaki birçok vurgu, belirli bir bölgedeki savaşın hatta tüm savaşın tek bir nedeni olduğuna ilişkin olsa da hiçbir karmaşık fenomenin tek bir nedeni olamaz. Böylesine karmaşık bir olgunun; biçimsel, maddi, gerekli ve yeterli koşulları olduğu inkâr edilmemelidir. Neden kavramının karmaşıklığı, görünüşte çelişkili görüşlerin, farklı kategorilere odaklandıkları için çoğu zaman aslında tamamlayıcı oldukları anlamına gelir. Savaşın nedenleriyle ilgili antropolojik tartışmalar, bu noktada kabul edilmeyen bir tamamlayıcılığın klasik bir örneğini temsil edebilir.

Ferguson'a (2006, s.495) göre, tarihhöncesinde insan yerleşimleri üzerine yapılan araştırmalarda ölümcül yara belirtileri, insan iskeletlerinin analizleri ve tahkimatlar, savunma duvarları ve özel silahlar gibi savaş göstergelerine rağmen kesin bir savaş kanıtı bulunmamaktadır.

Maltus, savaşın kökenini açıklarken artan nüfusun geçim kaynaklarını azalttığını bunun akabinde salgın hastalıklar ve kıtlığın da artmasıyla savaşın ortaya çıkabileceğini ileri sürmüştür. Maltus'tan önce de birçok yazar tarafından artan nüfusun savaşın nedeni olabileceğine dair tezler ileri sürülmüşse de Maltus nüfusu savaşın nedenine adeta bir yasa olarak koymuştur (Van der Dennen, 1999, s.2). Buraya kadar yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere savaş ve savaşın kökenlerine dair ortak bir tanım yapmak çok zordur. Bu bağlamda ilkel savaş teorilerini kategorize etmek literatürdeki farklı savaş tartışmalarına bütüncül bakmayı sağlayabilir.

Buna göre; kültürel bir buluş olarak savaş teorileri, genellikle kültürel antropologlar tarafından kabul görmüştür. Bir buluş olarak savaşın kültürel yayılma ile süregeldiğini ileri sürmüşlerdir (McNeill, 1976; Schneider, 1952). Materyalist ve işlevselci savaş teorileri ise biyolojik evrimin savaş üzerindeki etkisini kabul etmez ve kültürel evrimi savunurlar. Bu teoriler savaşın nedenselliğinde demografik faktörleri vurgular ve nüfusun artışından ekolojik- klimatolojik değişikliklere de vurgu yaparlar. Bu bağlamda Maltus'un iddialarıyla da örtüşürler. Materyalistler, savaşın tamamen mantıksız olduğuna ve bu nedenle, yalnızca toprağa veya daha acil olarak yiyeceğe çok ihtiyaç duyulduğunda kişinin hayatını savaşta riske atacağına inanırlar (örneğin, Ferguson, 1990) Bu yaklaşıma göre, savaşta bireyin rolü indirgenerek savaşın kökenine çevresel ve bölgesel koşullar temellendirilir. Savaş ya toplumsal sosyal normların çöküşünden ya da aynı normların yeniden inşa veya değiştirilmesinden kaynaklanır (Harrison, 1996). Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha detaylı işlenecek olan Keeley de bu teorisyenlerin arasındadır. İşlevsel teorinin de önermesi savaşın toprak, insan, ekonomik ve sosyo-politik değişkenleri düzenleyici rolüdür (Harris,1984). Sosyokültürel seçim ve evrim teorisine göre savaşlar bireyler arasında değil sosyal organizasyonlar arasında bir mücadele olarak gerçekleşmektedir. Bu noktada toplumlar rekabet ettikçe bu rekabete ayak uyduramayanlar bunun dışında kalacak ve rekabet edebilenler daha imtiyazlı olacaktır (Otterbein, 1973; Malinowski, 1941). Biyoevrim teorileri ise hem biyolojik hem de sosyokültürel evrimi kabul eder. Kendi içinde bölgesel sınırlar ve genişlemeyi savaşın kökeni gören (Tinbergen, 1981) teoriler, artan ekolojik baskılar sonucunda yabancı düşmanlara karşı duyulan korku ile gruplar arasında artan sosyal birliği ileri süren güç dengesi teorisyenleri (Dennen, 1999) de sayılabilir.

Savaşın işlevselci analizine Vayda gibi ekolojik teorisyenlerin çalışmalarıyla yeni bir boyut kazandırılmıştır. Vayda, herhangi bir şeyin 'işlevini', 'belirli bir durum veya değer aralığında bir sistemin bazı özelliklerini veya değişkenlerini

korumaya veya geri kazandırmaya yaptığı katkı' olarak tanımlar (Vayda, 1974, s.184). Aynı zamanda savaşı var olan ya da olmayan bir durum olmaktan ziyade savaşı bir süreç olarak kabul eder. Vayda, savaşın, sınırlı bölgelerdeki nispeten istikrarlı nüfusları uzaklaştırma işlevine sahip olabileceğini savunur ve savaşın kaynakların aşırı sömürülmesine, bozulmasına yol açacak kadar büyük bir nüfus artışının önlenmesi konusunda bir işlevselliğine vurgu yapar. Vayda ilkel savaşın 'sosyo-politik değişkenlerin' düzenlenmesinde de işlevsel olabileceğine inanır.

Collins, işlevsel sistemler olarak tanımladığı olguyu şu şekilde genişletir: 'İşlevsel bir sistem, 'geri bildirim' mekanizmaları olarak karakterize edilir'. Geleneksel işlevselci yaklaşıma, 'çevresel değişkenler' ögesini eklemiş ve bu yeni işlevselcilik tipinin, savaş gibi durumların varlığını gerçekten açıklamaya çalışmadığını, yalnızca ortaya çıktıklarında nasıl işlediklerini açıklamaya çalıştığını iddia etmiştir. Kısacası, işlevsel analiz varlığı değil, davranışları veya sistemlerin işleyişini açıklamaktadır (Collins, 1996, s. 277).

Merkezi kontrolsüz toplumları sosyokültürel değişime ve merkezileşmeye götüren ana itici güç olarak savaş fikri, sosyal bilimlerin evrimsel düşüncesinde de yerini bulmuştur. Carneiro'nun "Devletin kökeni teorisi" (1970) savaşı, devletin evriminin tam merkezine yerleştirmiş ve bu durum savaşı hem arkeoloji hem antropoloji hem de siyasi tarih araştırmalarında çokça bahsedilen bir konu haline getirmiştir (Fukuyama, 2011).

Arkeolojinin bakış açısından, savaşın kanıtları, büyük ölçekli dönüşümün belirli dönemlerinde kümelenmiştir. Özellikle tarıma geçiş ve sonrasında MÖ 1600 civarında Orta Tunç Çağı'na geçişte, bir dizi jeopolitik değişimlerin olduğu MÖ 1200'den önceki dönemlere karşılık gelmektedir (Vandkilde, 2014, s.12).

Evrimsel düşünce; Thomsen'in Üç Çağ Sistemi, Montelius'un nesne tipolojileri ve Childe'nin toplumsal aşamalarına kadar arkeolojik düşünce ve araştırmada her zaman yerini alan ve toplumların sosyal ve maddi parçalarının, basit biçimlerden karmaşıklığa doğru değiştiği yönündeki biyolojik temelli fikre dayanmaktadır (Trigger, 1989, s.254). Sosyal antropolojideki yeni evrimci yaklaşımlar, 1960'larda ve 1970'lerde ve hatta daha sonra arkeolojideki ilk teorik uygulamaları büyük ölçüde etkilemiştir.

Savaş, muhtemelen barışı sağlamak için bile her zaman belirli amaçlar düşünülerek yürütülür, ancak savaşın sebep ve sonuçları arasında doğrusal bir ilişki yoktur. Savaş, belki de diğer herhangi bir stratejik eylemden daha fazla, istenmeyen etkiler yaratma eğilimindedir. Zaman ve etkileşim ile karşı hareket ve tepkinin kasıtlı ve kasıtsız sonuçlarından oluşan bir ağ aracılığıyla, sonuç sosyal

ve kültürel koşulların dönüşümü olabilir. Savaşın, şiddet içeren “sosyal uygulama” biçimi olması vesilesiyle, belli ölçüde her zaman sosyal değişime de sebep olacağı söylenebilir. Devletler, bir kez kurulduktan sonra, tipik olarak savaş yoluyla kendilerini korumaya çalışmışlardır ve diğer türden merkezi toplumlar da benzer şekilde, mevcut bir güç tabanını güçlendirmek için savaş ve askeri örgütlenmeyi kullanmışlardır. Dolayısıyla savaş, çok genel bir anlamda, daha fazlası olma potansiyeline sahip yönlendirici veya geliştirici bir güçtür. (Vandkilde, 2014, s.13).

Bu alanda karşılaşılabilecek bir başka soru da savaşın aslında kültür mü yoksa biyoloji mi olduğudur. Hem arkeolojik hem de antropolojik vaka çalışmalarında ortaya çıkmaya başlayan ve bu nedenle ampirik analizlere dayanan topyekûn savaş ya da topyekûn barış yerine değişken savaş olayları, savaşla ilgili şiddetin kültürel olarak insan psikolojisine ve biyolojisine dayandığından çok daha fazla inşa edildiğini gösterebilir (Thorpe, 2006, s.194). Örneğin, tarih öncesinden ve sonraki dönemlerden çok sayıda toplu mezar bulunmaktadır. Bunlar katliamı, sakatlamayı ve soykırımı belgeler. Bu noktada etnik-politik bir çatışmanın, şiddetin arka planında belki de aşırı nüfustan kaynaklanan kıtlık (Zimmerman, 1997; Hârde, 2006; Komar, 2008) veya iklim değişikliği gibi çağdaş olayların da olabileceği gerçeği yadsınamaz. Dolayısıyla bu da zaman içinde dünyadaki değişkenlikte kültürün biyolojiden daha etkili bir faktör olduğunu göstermektedir. Elbette diğer toplumsallık biçimlerini önemli ölçüde etkileyen, savaş ve çatışma örnekleri bulunmaktadır ancak çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak inceleneceğinden bu bölümde örneklere yer verilmemiştir.

Şiddet ve savaşın kuramlaştırılması, belirli durumlarda savaşın olası nedenleri, işlevleri, anlamları ve etkilerine ilişkin yeni anlayışlar sağlamayı amaçlamaktadır. Şiddete ilişkin sistematik veriler, diyalektik süreçte geçmiş savaşı yorumlamada ve teorileştirmesini ilerletmede oldukça önemlidir. Savaş, basit bir eylemden çok daha fazla etkileşimi ve sosyal karşılaşmaların temsilidir. Savaş ve şiddet asla tesadüfi değildir, çünkü bunlar her zaman kültürel bir bağlama gömülüdür. Savaş çalışmalarının tarihine bakıldığında, savaş oldukça sık olarak diğer uygulama biçimlerinden ayrılmış bir şey olarak algılanır ve ele alınır (Thorpe, 2001). Savaş tamamen tüm çevresel faktörlerden bağımsız kendi kendine oluşan bir durum değildir, savaşı oluşturan kültürel, sosyal, çevresel vb. manzaranın dikkatli yorumlanması ve tespit edilmesi çok önemlidir.

Savaş, aynı anda bir grup içinde iş birliğine dayalı etkileşim ve diğer gruplarla düşmanca etkileşim içerdiğinden her ne kadar mevcut grupları güçlendiriyor gibi görünse de, aynı zamanda yeni gruplaşmalar üretme eğilimindedir (Vandkilde, 2014, s.19). Savaş, savaş ve kimlik arasındaki bağlantı bu nedenle hem sıkı hem

de karmaşıktır. Bu bağlamda savaşçılık, savaş ve savaşla ilişkilendirilen tek kimlik türü değildir, ancak geçmişin birçok döneminden ve yerinden günümüze ulaşan çok sayıda silah ve silah mezarlığı nedeniyle arkeolojik araştırmaların merkezinde yer alır. Savaş, diğerleri arasında bir tür sosyal etkileşimdir ve bu iç görü, savaşçıların toplum içindeki diğer kimliklerle sürekli müzakere edilen bir sosyal kimlik olarak ilişkisel bir anlayışını destekler.

Savaş kesinlikle savaşçılarla ve diğer gruplardan insanlarla şiddetli karşılaşmalarla beslenen sosyal bir kimliktir. Maddi kültür, toplumdaki yaş, cinsiyet, sosyal statü, mesleğe vb. dayalı ayrımlara aracılık eder. Savaşçılık, bu tür ayrımları çeşitli kültürlerle özgü şekillerde birleştirir. Nesnelere ve bedensel görünüşler daha genel olarak tanımlama stratejilerinde kullanım alanı bulur ve savaşçıların istisna olmadığı çok sayıda tarihöncesi, tarihsel ve etnografik örnekle fazlasıyla kanıtlanmıştır (Otto ve diğerleri, 2006). Silahlar savaş araçlarıdır ve bir bakıma savaşçıları oluştururlar ve savaş dediğimiz şiddetli eylem akışına girmek için savaşçılar ve silahlar gerekir. Tüm maddi nesnelere silah değildir, ancak diğer işlevsel amaçlara sahip birçok nesne silah olarak kullanım potansiyeline sahiptir. Avrupada, yalnızca savaş için yapılmış nesnelere arkeolojik kayıtlarda, ilk savaş baltalarında ve gelişmiş ok mermilerinde ve ardından mızrak uçlarında ve kılıçlarda daha tutarlı bir şekilde ortaya çıkması MÖ üçüncü binyılın başlarına kadar değildir. Bu kırılma noktası, muhtemelen örgütlü, kurumsallaşmış savaşçılığın ortaya çıkışının kanıtıyla örtüşmektedir (Vandkilde, 2006, s.2014). Özellikle atlar, vagonlar, kılıçlar gibi yeni dövüş biçimleri ve teknolojik gelişmeler çatışmaları tırmandırabilir ve belki de toplumsal değişimi mümkün kılabilir. Yine de savaş baltaları, mızraklar ve kılıçlar gibi silahların her zaman toplumsal temsili potansiyelleri ve savaş alanının dışında kullanımları olmuştur.

Buraya kadar savaş konusuna antropolojik ve arkeolojik yaklaşımlar tartışılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda savaşla ilgili teorik bir arka planın oluşturulması tez çalışması için önem arz etmektedir. Savaşı farklı kökenlerden tartışan antropolojik ve arkeolojik yaklaşımlar bulunmaktadır ancak bu çalışma kapsamında ETC dönemi Batı Anadolu'ya ilişkin toplanan arkeolojik verilerin hangi teori-ler ile açıklanacağı önemli bir sorudur. Teori, gerçek dünya verileri üzerine inşa edilmeli ve aynı anda ortaya çıkan veri kalıplarını anlamamızı sağlamalıdır, savaş ve şiddet araştırmaları son on yılların geç de olsa ilgi odağı olmuştur. Savaş ve şiddet ile ilgili araştırma temaları geçmişte geniş ölçüde göz ardı edilirken, 1995'ten sonra bir savaş arkeolojisinin kurulması bu çalışmalara ivme kazandırmıştır. İnsan doğasının savaşmak olduğunu iddia eden Hobbesçu 'şahinler' ile barış içinde yaşamının insan doğası olduğunu savunan Rousseau'cu

'güvercinler' arasında bazı açılardan tartışılmıştır. Savaşın (veya barışın) zamanla daha yaygın hale geldiğine dair evrimci hipoteze ampirik veya teorik destek bulmak oldukça zordur. Çoğunlukla evrimsel düşünceye dayanan bazı yeni arkeolojik araştırmalar, savaş seviyesinin zamana ve yere göre değiştiğine dair nitelikli önermeler sunmuştur. Ayrıca,

Sosyolojik açıdan savaş, silahlı şiddetin kendi dışındaki gruplara karşı toplumsal temelli sosyal etkileşimiyken, savaşçılık savaşa bağlı bir sosyal kimliktir. Savaşçılar genellikle savaş grupları adı verilen kurumlarda örgütlenirler. Savaş ve şiddete dair verilerin olması arkeolojik araştırmalar için birçok yönden şiddetinin karmaşıklığının çözülmesine yardımcı olacaktır. Son yıllarda bu alana olan merak ve çalışmalar arttıkça arkeolojinin, savaş deneyimleri, yas, savaşın nedenleri, sonuçları vb. birçok durumu aydınlatma kapasitesinin de arttığı söylenebilir.

Savaşın en sık olarak makro düzeyde bölgesel-sosyokültürel değişimlerin olduğu Taş Devri ve Tunç Devri dönemlerinde meydana geldiğine dair arkeolojik kanıtlar bulunmaktadır. Bu geçiş zaman dilimleri, en geniş anlamıyla hem ideal hem de gerçek olan savaş ve savaşçılık hakkında oldukça yoğun verilere sahiptir (Vandkilde, 2014) ve bu, savaşın bir şekilde nedenler ve sonuçlar ağı içinde yer aldığını düşündürebilir. Yine de şiddet içermeyen faaliyetlerle diğer toplumsal alanlarda ortaya çıkan yeni liderlik biçimlerinin ve kurumsallaşmış eşitsizliğin örneklerinin bulunduğunu vurgulamak bu noktada önemlidir.

Mevcut bilgilere dayanarak ve dolayısıyla bir miktar ağırlıkla, savaşla ilgili şiddetin çoğunlukla kültürel mantıklarda kök saldığı iddia edilebilir. Tam olarak, savaşın sosyal etkileşim olarak sınıflandırılması, savaşı (barışı) bir biyolojik öz meselesine indirgemekle uyumsuzdur. Ayrıca, şiddet ve savaşın her zaman; cinsiyet, statü, güç, siyaset, ekonomi, duygular, vb. bir parçası olduğu doğrudur. Bununla birlikte, arkeoloji, savaş ve savaşçılığın hangi yönlerinin kültürler arası olarak paylaşıldığı ve hangilerinin kültürel olarak spesifik olduğu konusunda diğer disiplinlerden daha derin bir bilgi sağlama kapasitesine sahiptir.

SONUÇ

Özetle, savaş arkeolojisinde 1995'ten bu yana bir ivme yakalanmış ve o zamana kadar yapılan savaş arkeolojisi, klasik saha çalışması etnografyalarıyla ve kısmen de bunlara dayanan siyaset bilimi analizleriyle karşılaştırılırken; şiddet ve savaşın duygusal ve sosyal yönlerinin dahil edilmesine yönelik yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu arkeolojik girişim, genellikle maddi kültürden ayrılmayan vücut tekniklerinin vakaya özel ve karşılaştırmalı çalışmaları yoluyla yaklaşılabilen

ve yaklaşılması gereken, savaş alanındaki insan deneyimlerini içermektedir. Antropoloji birçok durumda bunu savaşın hız ve tanımlama türü üzerindeki etkisine dair belirli iç görülerle tamamlayabilirken, pratik, güç, işlemci, etkileşim gibi savaş teorilerini inşa etmek için temel tuğlaları sağlayabilecek alanın sosyoloji olma olasılığının da daha yüksek olduğu düşünülmektedir (Vandkilde, 2014, s.12).

KAYNAKÇA

- Bossen, C. (2006). War as practice, power, and processor: A framework for the analysis of war and social structural change. *Warfare and Society. Archaeological and Social Anthropological Perspectives. Aarhus*, 89-102.
- Carneiro, R. L. (1970). A Theory of the origin of the state: Traditional theories of state origins are considered and rejected in favor of a new ecological hypothesis. *Science*, 169(3947), 733-738.
- Carneiro, Robert L. (2012). The circumscription theory: a clarification, amplification, and reformulation. *Social Evolution and History*, 11(2), 5-30.
- Collins, Brian F. A (1996). *History of the committee on South African War Resistance (CO-SAWR) (1978-1990)*. (MS thesis). University of Cape Town.
- Engels, F. (1884). *The origin of the family, private property, and the State*. Marx/ Engels Selected Works.
- Ferguson, R. B. (2006). Archeology, cultural anthropology and the origins and intensification of war. Chapter 13 in Elizabeth Arkush and Mark Allen, (Eds.), *The archeology of warfare. prehistories of raiding and conquest*. Gainesville: University Press of Florida.
- Fukuyama, F. (2011). *The origins of political order: From prehuman Times to the French Revolution*. London: Profile.
- Guilaine, Jean Zammit, J. (2005). *The origins of war: Violence in prehistory*. (M. Hersey, Trans.). Australia: Blackwell Publishing.
- Hallpike, C. R. (1973). Functionalist interpretations of primitive warfare. *Man*, 8 (3), 451-470.
- Hârde, A. (2006). Funerary rituals and warfare in the Early Bronze Age Nitra culture of Slovakia and Moravia. *Warfare and society: Archaeological and social anthropological perspectives*, 342-382.
- Harris, M. (1969). *The rise of anthropological theory: A history of theories of culture*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Harris, M. (1984). A cultural materialist theory of band and village warfare: *The Yanomamo test. Warfare, culture, and environment*, 111-140.
- Harris, M. (2001). *Cultural materialism: The struggle for a science of culture*. Alta Mira Press.
- Harrison, S. (1996). *War, warfare*. In A. Barnard and J. Spencer (Eds.), *Encyclopaedia of Social and Cultural Anthropology* (pp. 651-2). London: Routledge.
- Helbling, J. (2006). War and peace in societies without central power: theories and perspectives. In T. Otto, H. Thrane, and H. Vandkilde (Eds.), *Warfare and society: Archaeological and social anthropological perspectives* (pp.115-41). Aarhus: Aarhus University Press.
- Keeley, L. H. (1996). *War before civilization*. Oxford: Oxford University Press.

- Komar, D. (2008). Patterns of mortuary practice associated with genocide: implications for archaeological research. *Current Anthropology*, 49 (1), 123-33.
- Malinowski B. (1941). *An anthropological analysis of war*. Amer J Sociol, 46,521-50.
- McNeill W (1976). *Plagues and peoples*. Penguin: London.
- Otterbein KF. (1973). The anthropology of war. In: Honigmann JJ, (Eds.), *Handbook of social and cultural anthropology* (pp. 923-58). New York: Rand McNally.
- Otterbein KF. (1973). The anthropology of war. In: Honigmann JJ, (Eds.), *Handbook of social and cultural anthropology* (pp. 923-58). New York: Rand McNally.
- Otterbein, K. F. (1999). A history of research on warfare in anthropology. *American anthropologist*, 101(4), 794-805.
- Otto, T., Thrane, H., and Vandkilde, H. (Eds.). (2006). *Warfare and society: archaeological and social anthropological perspectives*. Aarhus Universitetsforlag.
- Schneider, J. (1952). *On the beginnings of warfare*. Social forces, 68-74.
- Selover, S. L. (2015). *Excavating war: The archaeology of conflict in Early Chalcolithic to Early Bronze Age III Central and Southeastern Anatolia* (Unpublished PhD dissertation). Chicago, IL: The University of Chicago.
- Steward, J. H. (1955). *Theory of culture change: The methodology of multilineal evolution*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Thorpe, I. J. (2006). Fighting and feuding in Neolithic and Bronze Age Britain and Ireland. In T. Otto, H. Thrane, and H. Vandkilde (Eds.), *Warfare and society: Archaeological and social anthropological perspectives* (pp. 143-67). Aarhus: Aarhus University Press
- Tinbergen N. (1981). On the history of war. In Valzelli L Morgese L, (Eds.), *Aggression and violence: a psychobiological and clinical approach*. Saint Vincent (pp.31-38). Edizioni Centro Culturale.
- Trigger, B. G. (1989). *A History of archaeological thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van der Dennen, J. M. (1999). *Human evolution and the origin of war: a Darwinian heritage*. Praeger.
- Vandkilde, H. (2014). Archaeology, theory, and war-related violence: theoretical perspectives on the archaeology of warfare and warriorhood. In A. Gardner, M. Lake, & U. Sommer (Eds.), *The Oxford handbook of archaeological theory Oxford University Press*. Oxford Handbooks in Archaeology
- Vandkilde, H. (2014). Archaeology, theory, and war-related violence: theoretical perspectives on the archaeology of warfare and warriorhood. In A. Gardner, M. Lake, & U. Sommer (Eds.), *The Oxford handbook of archaeological theory Oxford University Press*. Oxford Handbooks in Archaeology
- Vandkilde, H. (2014). Archaeology, theory, and war-related violence: theoretical perspectives on the archaeology of warfare and warriorhood. In A. Gardner, M. Lake, & U. Sommer (Eds.), *The Oxford handbook of archaeological theory Oxford University Press*. Oxford Handbooks in Archaeology
- Warnier, J., P. (2011). Bodily/material culture and the fighter's subjectivity. *Journal of Material Culture*, 16(4), 359-75.
- Yalvaç, F. (2007). Savaş ve barış. Atilla Eralp (der.), *Devlet ve ötesi: uluslararası ilişkilerde temel kuramlar*, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zimmerman, L. J. (1997). The crow creek massacre: archaeology and prehistoric plains warfare in contemporary contexts. In J. Carman (Eds.), *Material harm: Archaeological studies of war and violence* (pp.75-94). Glasgow: Cruithne Press.